

Het indiaanse verleden van de Cariben

Eén eiland is geen eiland

De geschiedenis van de Cariben begon lang voor de komst van de eerste Europeanen in 1492. Dat blijkt wel uit het werk van Corinne Hofman, hoogleraar archeologie van het Caribisch gebied aan de Universiteit Leiden. Zij krijgt dit jaar een NWO-Spinozapremie van 2,5 miljoen euro.

TEKST: BERRY OVERVELDE / FOTOGRAFIE: ADRIE MOUTHAAAN

Ga eens op de stoel van NWO zitten. Waarom heb juist jij de Spinozapremie gekregen, denk je?

'Daar heb ik heel veel over nagedacht sinds NWO-voorzitter Jos Engelen mij belde met dit geweldige nieuws. Er zijn veel excellente onderzoekers op deze wereld en in Nederland. Maar ik heb geen idee waarom nu per se ik de premie krijg. Wel ben ik er heel trots op. Ik zie het als een kroon op mijn carrière, ook omdat de afgelopen decennia eigenlijk al mijn onderzoek door NWO is gefinancierd. Zij zijn dus de financierende instantie van bijna mijn hele carrière. En dat ik dan ook nog deze premie krijg? Daar ben ik dankbaar voor.'

Hoe komt iemand terecht in de archeologie van het Caribisch gebied?

'Dat gaat terug tot 1987, toen ik voor mijn doctoraal studeerde. Ik kreeg de kans om naar Saba te gaan en de indiaanse archeologie van het eiland te onderzoeken. Toen ik daar bezig was, zag ik dat heel veel gevonden objecten eigenlijk afkomstig zijn van andere eilanden. Zo vond ik bijlen van steen en aardewerk van niet-lokale klei. Die materialen konden niet van Saba zelf komen, want Saba is een vulkanisch eiland waar deze materialen niet voorkomen. Zo kreeg ik al heel vroeg interesse voor de contacten en uitwisseling tussen de indiaanse gemeenschappen op al die eilanden in de Cariben. En zo kwam het dat ik de afgelopen dertig jaar heb besteed om vanaf Saba, een eiland van dertien vierkante kilometer, de hele Cariben over te gaan en mij bezig te houden met de vraag hoe die eilanden verbonden waren, hoe de indiaanse gemeenschappen goederen en ideeën uitwisselden.'

Al die contacten tussen al die eilanden vormen de hoofdmoot van je werk?

'Het leeuwendeel gaat over de reconstructie van sociale relaties en interacties tussen de oorspronkelijke bewoners van het Cari-

bische gebied. Dat is ontzettend boeiend. En er komen nog altijd nieuwe dingen naar boven. Zo vonden we recent op de eilanden van de kleine Antillen, in het oosten van de Cariben, bijltjes van jade. Maar die jade komt misschien wel helemaal uit de Dominicaanse Republiek of Guatemala, in het westen. Daaraan zie je meteen dat er uitwisselingsnetwerken moeten hebben bestaan. Maar hoe? Wie wisselde met wie uit? Hoe kwamen die bijltjes daar precies? Dat zijn heel interessante kwesties.

Daarnaast kijken we nu met een nieuw onderzoek ook naar de mobiliteit van ziektes. Dat is weer iets heel anders. We willen onderzoeken hoe ziektes werden verspreid na de komst van de Europeanen. Omdat ze nooit contact hadden gehad, waren de indianen en Europeanen erg vatbaar voor elkaars ziektes (zoals de pokken, waar veel indianen aan bezweken, red.). Het enige wat we tot nu toe over deze gemeenschappen en deze uitwisselingen weten, komt uit historische bronnen. Europese bronnen. Bekend is het vraagstuk of syfilis uit de Nieuwe Wereld stamt en door Europeanen naar Europa is gebracht, of andersom, dat de ziekte al in Europa bestond en na 1492 in de Amerika's kwam. Misschien komen we daar meer over te weten.'

Je werk moet bijdragen aan 'het historisch besef en het zelfbewustzijn van de lokale bevolking'. Is dat zo nodig?

'Je moet het zo zien: die eilanden hebben een heel lange historie. Die gaat zo'n zes- tot zevenduizend jaar terug. Maar door de komst van de Europeanen kwam de klad in die geschiedenis. In het totaalbeeld van de geschiedenis van de Cariben is het indiaanse verleden in de verdrukking geraakt. Dat deel wordt niet erkend en niet herkend, ook al leven er op een aantal plekken nog indiaanse elementen door in de huidige cultuur. Een voorbeeld? Wij werken nu op de Dominicaanse Republiek samen met een kleine gemeenschap. Die woont in huizen die eigenlijk

zijn gebouwd op een traditionele indiaanse manier. Maar dat hebben ze zelf nauwelijks door. Zij hebben op school geleerd dat de geschiedenis in 1492 begon. En dan wordt het deel van de geschiedenis dat wij bestuderen ook nog eens bedreigd. Op de eilanden worden veel hotels gebouwd en wegen aangelegd, maar er wordt niets gedocumenteerd over wat er daarbij in de grond gevonden wordt. Er is vaak geen wetgeving om het erfgoed te beschermen.'

Het is dus niet zoals hier, dat iemand die bouwplannen heeft verplicht is om bodemonderzoek te doen?

'Precies. Die geschiedenis wordt dus weggeschoven. We merken dat dit ook leeft bij de mensen met wie wij op de eilanden samenwerken. Hoe kunnen we in een multiculturele samenleving als het Caribische gebied elk stukje van de geschiedenis een plaats geven en er één verhaal van maken? Dat willen wij onderzoeken. Het is niet zo dat wij vinden dat de lokale bevolking zich meer bewust moet worden van de geschiedenis. Het komt voort uit de geschiedenis zelf.'

En wij? Wij denken toch ook dat de geschiedenis daar pas in 1492 begon?

'Ja, dat is ook bedroevend. 'Columbus ontdekte ►

CORINNE HOFMAN, hoogleraar archeologie van het Caribisch gebied aan de Universiteit Leiden, ontvangt de NWO-Spinozapremie 2014.

‘We willen laten zien dat de geschiedenis niet zo zwart-wit is’

► Amerika’. Dat is wat men weet. En dat is eigenlijk gek. Want Nederland heeft sinds 2010 Caribisch Nederland, met bijzondere gemeentes (Bonaire, Sint Eustatius en Saba, red.), maar in Nederland weet bijna niemand dat de oorspronkelijke bevolking van die gemeentes indianen waren, hoe die hebben geleefd en wat ermee gebeurd is. Ons onderzoek legt die nooit beschreven geschiedenis bloot.’

En om die geschiedenis te reconstrueren, gebruik je meer dan alleen archeologisch veldwerk?

‘Soms denk ik wel eens: dekt de term ‘archeologie’ wel de lading van wat wij aan het doen zijn? Wat stellen mensen zich voor bij de term ‘archeologie’?’

Mensen die in de bodem speuren naar oude potten en beelden.

‘Precies. En dat is natuurlijk ook een deel van ons werk. Maar na twee maanden in het veld ben je weer twee jaar bezig met het uitwerken van resultaten. En daar heb je verschillende invalshoeken voor nodig. De een specialiseert zich in archeozoölogie, het besturen van dierenbotjes die bij opgravingen gevonden worden, de ander in plantenresten, en ga zo maar door. Het vak archeologie is van zichzelf dus al heel multidisciplinair. En dan werken wij daarbuiten ook nog eens samen met allerlei andere faculteiten. Voor geochemisch onderzoek bijvoorbeeld, of met netwerkwetenschappers. Hun kennis is met het oog op de netwerken tussen de eilanden voor ons natuurlijk heel interessant. Ik heb daar vorig jaar een multidisciplinair onderzoek voor opgezet, met een beurs van de European Research Council. Het doorsnijdt alfa, gamma en bèta, en gaat van historische bronnen tot DNA-onderzoek.’

Wat kan erfelijk onderzoek je bijvoorbeeld leren over de banden tussen de eilanden?

‘Tot nu toe is het niet gelukt om op grote schaal DNA-onderzoek te doen, om maar eens wat te noemen. Maar dat zou wel een ideale manier zijn om antwoord te vinden op de vraag hoe homogeen of divers de inheemse bevolking is. Op basis van de materiële cultuur (overeenkomsten en verschillen tussen teruggevonden objecten, red.) zijn bepaalde ideeën ontwikkeld. Die stellen dat de inwoners van de Cariben vanaf Venezuela stapje voor stapje de hele Cariben zouden hebben bevolkt. Maar dat verhaal klopt waarschijnlijk niet. Met onder andere DNA-onderzoek zou je daar bevestiging voor kunnen krijgen.’

Hoe moeilijk of makkelijk is het om onderzoek te doen op de Cariben?

‘Wij werken veel met de lokale belanghebbenden. Zoals lokale gemeenschappen en overheden, van wie wij natuurlijk toestemming moeten krijgen. Of dat moeilijk is? Voor ons niet. Inmiddels niet meer, omdat we de afgelopen dertig jaar een netwerk hebben opgebouwd en erg veel lokale samenwerkingspartners hebben. Die contacten heb je nodig. Ook omdat de wetgeving op elk eiland anders is, onder meer omdat de eilanden verschillende koloniale geschiedenissen hebben.’

Even later, maar nog midden in het interview, gaat de telefoon

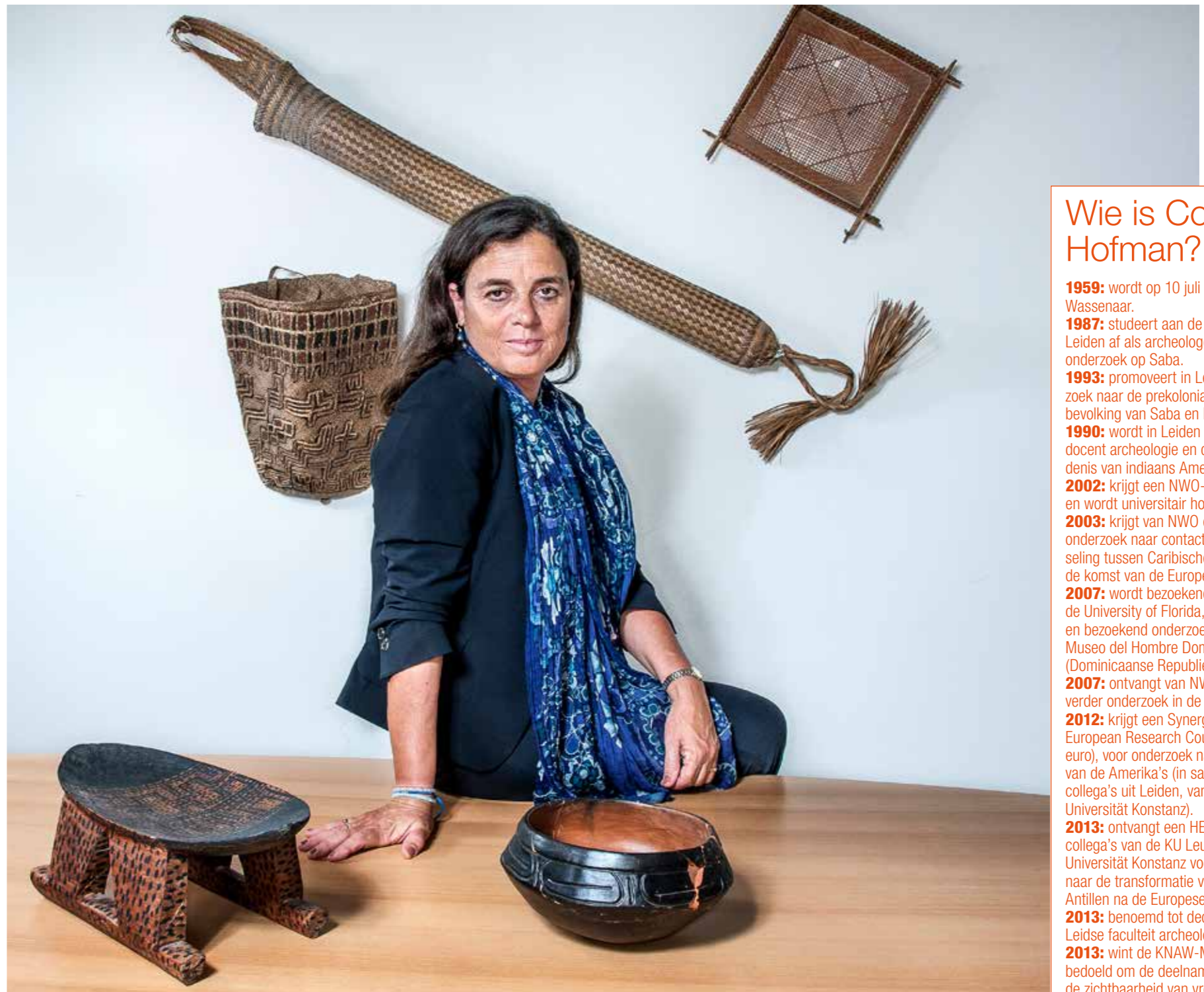
over. Hofman neemt op. Aan de lijn heeft ze haar belangrijkste contact op het eiland Saint Lucia. De twee praten lang en uitgebreid, onder meer over mooie plannen voor de toekomst. Na het gesprek vervolgt Hofman: ‘Kijk, dit is wat ik bedoelde. Daar val je middenin. Dit is een van de mensen met wie we al jaren samenwerken. De man is 83 jaar, en misschien nog wel ouder, en hij heeft daar nog steeds de touwtjes in handen. Voor ons werk zijn deze contacten van een gigantisch belang, want zij hebben de politieke kennis en de ervaring om daar de dingen voor elkaar te krijgen.’

Wat is de mooiste vondst die je ooit hebt gedaan?

‘Dat blijft toch wel deze (Hofman haalt een visvormig voorwerp uit een vitrinekast, red.). Dit komt van Saba, van de derde keer dat ik daar was, in 1989. Het is een uit zoekrobot gesneden snuifpijpje in de vorm van een vis. Nog helemaal gaaf. Het is een symbool voor ons succes. Waarom? Omdat het van Saba komt, natuurlijk, waar ik in 1987 begon met mijn onderzoek. Maar het symboliseert ook de rijkheid van de zee en het belang van de zee voor de contacten die tussen de eilanden waren.’

Bestaat er zoiets als een heilige graal voor jou? Is er iets wat je nog heel graag zou willen vinden of bereiken?

‘Wat ik graag wil bereiken, is dat het plaatje dat wij proberen te schetsen, duidelijk wordt. En dat we daarmee een bijdrage leveren aan de geschiedenis van de wereld. We willen laten zien dat de geschiedenis niet zo zwart-wit is als het soms lijkt, en ook vanuit het andere perspectief bekeken moet worden. Kijk, dit onderzoek speelt zich af in het Caribisch gebied. De verovering door de koloniale machten heeft daar en in de rest van de wereld toen alles veranderd. Maar wat er is gebeurd tussen kolonisator en de inheemse bevolking, gebeurt vandaag de dag in andere gebieden nog steeds. Je hebt nog steeds machtigen en minder machtigen. En inheemse bevolkingen worden nog steeds afgeserveerd. Ik denk dat de archeologie een bijdrage kan leveren aan de discussie over diversiteit in de wereld, de multiculturele samenleving, en het belang van geschiedenis en erfgoed.’

Tot slot: weet je al wat je gaat doen met het geld?

‘Ik ben in de fortuinlijke positie dat ik al een heel groot onderzoeksproject leid, met veel mensen. Maar daardoor zie ik ook heel goed wat er nog mist. Mede daarom ben ik zo gelukkig met deze premie. Want het geld dat je normaal voor onderzoek krijgt, is gealloceerd. Dat betekent dat je van tevoren precies moet aangeven welk bedrag je waaraan gaat besteden. En nu kan ik dat zelf bepalen. Dat is een luxe. En een heerlijk gevoel. Ik wil ook investeren in mijn onderzoeksgroep. De jonge mensen hier stimuleren en voeden. Want het kan natuurlijk niet altijd op mijn schouders blijven rusten. Ook wil ik heel goede mensen in de Cariben vinden, en hier naartoe halen. Dat is een van de dingen

die ik ga doen: het consolideren van mijn onderzoek en mijn onderzoeksgroep. Maar ik wil ook graag ontmoetingen tussen verschillende volkeren in andere delen van de wereld bestuderen, zoals in de Pacific. Hoe is dat daar gegaan? En wat merken wij daar vandaag nog van? En ten derde: valorisatie. Daar werk ik al aan, maar dat wil ik versterken. Ik wil met ons onderzoek echt het grote publiek bereiken, zowel in de Cariben als hier.’ ■

berry.overnelde@quest.nl

Wie is Corinne Hofman?

1959: wordt op 10 juli geboren in Wassenaar.

1987: studeert aan de Rijksuniversiteit Leiden af als archeologe, na afstudeeronderzoek op Saba.

1993: promoveert in Leiden op onderzoek naar de prekoloniale inheemse bevolking van Saba en hun aardewerk.

1990: wordt in Leiden universitair docent archeologie en cultuurgeschiedenis van indiaans Amerika.

2002: krijgt een NWO-Aspasiabeurs en wordt universitair hoofddocent.

2003: krijgt van NWO een Vidi, voor onderzoek naar contacten en uitwisseling tussen Caribische eilanden voor de komst van de Europeanen.

2007: wordt bezoekend hoogleraar aan de University of Florida, Gainesville (VS) en bezoekend onderzoeker bij het Museo del Hombre Dominicano (Dominicaanse Republiek).

2007: ontvangt van NWO een Vici voor verder onderzoek in de Cariben.

2012: krijgt een Synergy Grant van de European Research Council (15 miljoen euro), voor onderzoek naar de kolonisatie van de Amerika's (in samenwerking met collega's uit Leiden, van de VU en de Universität Konstanz).

2013: ontvangt een HERA-beurs met collega's van de KU Leuven en de Universität Konstanz voor onderzoek naar de transformatie van de Kleine Antillen na de Europese kolonisatie.

2013: benoemd tot decaan van de Leidse faculteit archeologie.

2013: wint de KNAW-Merianprijs, bedoeld om de deelname aan en de zichtbaarheid van vrouwen in de wetenschap te bevorderen.

2013: benoemd tot lid van de Nationale UNESCO Commissie Nederland.

2014: benoemd tot lid van de Koninklijke Hollandse Maatschappij der Wetenschappen.